

Биљана Стикић¹

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

МЕТОДЕ У НАСТАВИ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА У СРБИЈИ: ОД ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДО ДИРЕКТНЕ

У раду су приказане кључне тачке периода који је претходио званичном увођењу директне методе у наставу страних језика у Србији, а нарочито француског језика, од проблематике њеног уобличавања и примене у Француској и Немачкој до њеног присуства у другим државама и приказа прогресивних ставова тадашњих истакнутих просветних радника у Србији.

Кључне речи: страни језици, француски, директна метода, Србија, историја наставе

1. *Настава страних језика се мора променити*

Када је крајем 19. века Вилхелм Фијетор (Viëtor), лектор за немачки језик на Универзитету у Ливерпулу обелоданио свој „памфлет“ као реакцију на тадашњу доминантну методу у настави страних језика у Европи - граматичко-преводиачку односно традиционалну методу, нико у том тренутку није могао ни наслутити да ће директна или жива метода убрзо имати тако велики број присталица, да ће се нешто касније наћи у наставним програмима и преживети појаву научно заснованих методолошких система као што су аудио-лингвална и АВГС метода. Није било могуће предвидети да ће, читав век касније, поједини њени поступци и карактеристике постати саставни део методолошке оријентације у настави страних језика коју карактерише еклектизам метода.

Када је реч о самом увођењу директне методе у школе, она је прво била прихваћена и примењивана у Француској, Немачкој и Белгији. Међутим, Фијеторов штампани проглас имао је само покретачку улогу и јавио се као последица значајних промена и иновација, а нарочито као дефинисана последица бројних опсервација учених људи 19. века и сасвим једноставних примера из свакодневног искуства усвајања страних језика. Такви примери досежу дубоко у прошлост, али је довољно напоменути да је *жива метода* имала присталице међу личностима које су биле у позицији да изврше промене, мање-више успешно. Тако је било, на пример, и у случају француског министра просвете. Чим је преузео дужност 1863. године, Виктор Дири (Duruy) је препоручио

1 biljanasarastikic@gmail.com

учење језика у раном узрасту „кад органи, још савитљиви, могу на све да се навикну” и саветовао је употребу природне методе, избегавање злоупотребе граматике и обраћање велике пажње на изговор (Лавал, 1924: 725). Међутим, било је потребно неколико деценија да ове поступке наставници заиста и примене. Како у Француској, тако је и у Србији било потребно да протекне једна доста дугачка етапа да би биле прихваћене нове идеје. Још четрдесетих година 19. века, Јован Стерија Поповић је, „као начелник у Попечитељству просвешченија, давао упутства да се страни језици предају директном методом, да се ученици стално вежбају у богаћењу речника, а да се систематско излагање граматичких правила стави у други ред (Половина, 1964: 33).”

2. На прелазу два века

Као што је то и данас случај у методолошкој оријентацији наставе страних језика у Србији, тако је било и пре више од једног века: идеје су прихватане из културно и технолошки најразвијенијих држава, а њихова реализација зависила је од бројних фактора, почев од правца државне политике и услова живота до компетенције наставничког кадра. То што је крајем 19. века српско друштво углавном пратило, али не и ишло у корак са развијенијим друштвима, а што се једнако односи тако и на наставу страних језика, последица је историјских околности. Несумњиво је да је почетни отпор ка прихватању и остваривању нових идеја, а нарочито оних које су изразито прогресивне, универзални феномен. Такође, чињеница је да се, без обзира на изванредност неке нове идеје, одрасли тешко одвајају од прошлости, од дубоко укорењених навика и наслеђа. Главни узрок томе је, између осталог, прихватање и саживљавање са тим наслеђем током дужег времена. Можда је, управо у вези са тим контекстом, настала Буржеова мисао: „Pour qu'une connaissance agisse profondément sur l'esprit, il faut qu'elle soit poussée profondément“ (Петровић, 1922: 15).

Када је реч о методама у настави, о томе сведоче и прилике у Француској. Без обзира на снажне промене у схватању поучавања страним језицима, у француским школама је дуго опстајала граматичко-преводачка метода. Учење страних језика се заснивало на проучавању граматике: „(...) још од почетка, ученик би био бачен усред једне неразмриве шуме правила, изузетака, изузетака од изузетака, где се с највећом муком могао снаћи. Затим, пошто би се правило научило, оно би се примењивало с непознатим речима. (...) Као за латински или грчки, ученик је најпре, код куће, спремао текст помоћу речника; спремљени пасаж затим је објашњаван, то јест преводен усмено у разреду под контролом професоровом. И то се звало *учити* енглески или немачки“ (Лавал, 1924: 725). Поменута метода је опстајала, између осталог, због уверења да настава граматике доноси корист формалном образовању, тј. васпитању у научном мишљењу и научном раду. Веровало се „да су језични облици као такви, логични облици, чије изучавање уз припомоћ

апстрактно-граматичких шема, (...), садржи снагу која логички образује и према томе мора имати такав утицај на свакога, који их учи на граматички начин” (Бетген, 1908: 15-16).

Последње деценије 19. века представљају раздобље значајних истраживања на пољу фонетике повезане са математиком и физиком чији ће резултати бити примењени и у настави језика. Гастон Парис (Paris) уводи у лабораторију опата Руслоа (Abbé Rousselot) и усмерава га на проучавање гласова које припада, тада, новој научној грани, експерименталној фонетици (Rousselot, 1923 : 485-486). Ново раздобље је тада наступило у настави страних језика у Немачкој. После низа Пертесових (H.Perthes) чланака *Ка реформи наставе латинског језика* (Zur Reform des lateinischen Unterrichts, 1873), а затим појавом помануте Фијеторове књижице (*Der Sprachunterricht muss umkehren*, 1882.), свуда се расправљало питање метода подучавања страним језицима (Adamović, 1892: 35,39). Промене које су захватиле Немачку, одразиле су се и у Француској, а пажња је била усмерена на директну методу. Њеном теоријском уобличавању допринели су, између осталих, Жакото (Jacotot), залагањем за глобални приступ у подучавању и Франсоа Гуен (Gouin) применом сазнања из психологије. Пол Паси (Passy), један од оснивача *Фонетичког удружења професора живих језика* (Association phonétique des professeurs de langues vivantes) тада је објавио следеће принципе подучавања (Adamović, 1892: 38-39):

- Језици треба да се уче по одговарајућим психолошким и природним начелима, на пажљивој обуци и подражавању.
- У почетку се вежба разговор, а прва брига наставника треба да буде упознавање ученика са гласовима страног језика, односно, да се усвоји правилан изговор. При томе се не полази од писма, него од самих гласова.
- Ученик треба што више да слуша говор на страном језику, а матерњи само толико, колико је за разумевање потребно.
- Не учи се прво књижевни језик који је свуда донекле застарео, него језик који се говори и чује сваки дан код дотичног народа.

До почетка 20. века, методе и циљ учења страних језика у школама Француске инспирисали су се, ипак, наставом класичних језика. Тек 1902. године директна метода постаје званична у школама, и то после расправа о њеној употреби које су водили Лоденбак (Laudenbach), Паси и Делобел (Delobel) у *Друштву за ширење страних језика* (Société pour la propagation des langues étrangères), после Првог међународног конгреса за живе језике, одржаног 1900. године и, коначно, министарским указом (Лавал, 1924: 725,723).

Поступак релативно брзог пропагирања нове методолошке оријентације, далеко бржи него у Србији, одвијао се код Хрвата, захваљујући Јулију Адамовићу, доктору филолошких наука, родом из Голубинаца, који је веома брзо напредовао у каријери. Приликом редиговања уџбеника фран-

цуског језика, применио је у извесној мери принципе усвајања језика које су истакли чланови *Фонетичког друштва професора живих језика*. Адамовић је био ученик Пола Пасија. Током боравка у Паризу, присуствовао је часовима енглеског језика током којих је Паси примењивао *природну* методу, а на тај начин Адамовића је научио енглеском и италијанском језику Жан Паси, млађи Пасијев брат. Будући да је живео у кући њихових родитеља, Адамовић је имао прилику да са обојицом дуго расправља о методи учења језика и, коначно, да је прихвати као научно основану. По доласку у Хрватску, наставио је сарадњу, укључивши неколико хрватских наставника (Adamović, 1892 : 38). Управо у Адамовићевој *Француској почетници* налазимо фонетско писмо *Међународног фонетског удружења* (Passy, 1906 : 5-6), којим је Паси, осамдесетих година 19. века, бележио текстове на енглеском језику током проучавања школског система у Енглеској и Америци (Adamović, 1892: 38).

У том периоду у Србији још увек нема званичне препоруке за примену директне методе, иако су се за њено увођење залагали многи истакнути универзитетски и средњошколски наставници, као Богдан Поповић и Павле Мајзнер (*Просветни гласник*, 1914: 335-338). До тада је доминирала традиционална метода, мада су, крајем 19. века, појединци, међу њима и Богдан Поповић, предавали француски језик и по методи упоредног превода. Начин рада је подразумевао мање или веће књижевно дело на изворном језику и превод. Ова метода је омогућавала много брже учење језика у односу на друге, на занимљивији начин, са мање напора и, по потреби, без наставника. Граматика, у класичном смислу предавања, остала је по страни, а служење већ готовим преводом на матерњи језик постало је основа методе (Поповић, 1932: 169-174). Крај 19. и почетак 20. века у Србији били су, ипак, обележени залагањем за унапређење методских поступака. Информације у вези са реформом наставе страних језика преносио је Павле Мајзнер путем чланака објављиваних у београдском *Просветном гласнику*. Он се залагао за увођење директне методе, али је био свестан да она, у приликама какве су тада владале у Србији, није могла бити у потпуности примењена (Половина, 1964: 112-113). Мајзнер је опширно и детаљно упознавао стручну јавност и са Гуеновом (Gouin) методом чије су технике ишле далеко испред свог времена (Мајзнер, 1901а-д). Само један пример је чињеница да је Гуен, крајем 19. века, употребљавао појмове као што су *представе о сликама и духовно ошљање* (*représentation intérieure, mental visualization, mental picture, seeing in the mind's eye*), а који се данас користе као термини модерних техника учења и усвајања страних језика базираним на достигнућима у неуролингвистици (anon. 1-3, 1996). За Гуенову методу је мало ко имао слуха у тадашњој Србији, Немачкој или Француској, за разлику од Енглеске и Сједињених Америчких држава где је његово дело *L'Art d'enseigner et d'étudier les langues* (Paris, 1880) изазвало велику пажњу и доживело четири издања у току само једне године (Мајзнер, 1901а: 761).

У Србији, сви ти новитети нису извршили утицај на квалитет наставе француског језика. Богдан Поповић је, „мада често конзервативних ставова, али и један од непосредних инспиратора прогресивног у настави живих језика“, био незадовољан, видећи узрок не само у лошој методи, него и у (не)способности наставника да примене добру методу (Половина, 1964: 113). Основна тенденција гимназијске наставе свих страних језика, те тако и француског, била је да ученици до матуре стекну лакоћу превођења дела и најтежих писаца у чему се успевало до крајњих граница: ученик је на матурском испиту преводио без речника одломке из дела Корнеја и Расина (Милићевић, 1927: 457). „То је био продукт индиректне методе где су ученици прво читали, затим преводили, учили речи и граматичка правила, а говорили су мало или нимало, што је допринело да су се по завршеној школи могли служити страном литературом, али нису знали да говоре или да разумеју говор странца“ (Апиčić, 1939: 662). Проблематика наставе страних језика била је предмет нарочитог интересовања и дискусија непосредно пред Први светски рат коју је следећим речима резимирао Богдан Поповић: „Изузетак чине језици. (...) Ја држим да је време једном урадити све што је могуће да се такво зло стање поправи. Треба имати на уму да оно већ дуго траје, и да наша гимназијска настава, која је за последњих двадесет година учинила тако велике напретке, стоји само у питању језика скоро на истом месту. Откако сам први пут био изасланик, 1894, могу рећи да се стање, данас, после 18 година, у основи није изменило. Треба потражити узрок, (...) што пре“ (*Просветни гласник*, 1914:334-335).

3. Период Првог светског рата

Док је у Србији целокупан просветни рад био обустављен, неколико хиљада ученика и студената били су избегли у Француску, где су, током неколико ратних година, живели и школовали се под надзором Српског просветног одељења у Паризу. Са њима је дошао и велики број српских наставника који су сарађивали са својим француским колегама приликом распоређивања ученика и организовања наставе, нарочито часова француског језика ког је требало усвојити у мери да омогући праћење редовне наставе у француским школама и на факултетима. Српски наставници су имали прилику да виде на делу, а затим и да утврде предности и недостатке наставе страног језика по директној методи. Ипак, поставља се питање у којој мери је она заиста била практикована, са свим својим карактеристикама, мада нема сумње да је сама ваншколска ситуација налагала интензивну усмену комуникацију на страном језику, очигледан приступ (*leçons de choses*) и бројне прилике за усвајање коректног изговора, а што представља базу директне методе (Germain, 1993 : 127). Постоји податак да је у Српској Вишој трговачкој школи у Ексу примењивана директна метода по савету Песмеса, француског надзорника, у којој су ученици били подељени на неколико група, према нивоу знања језика (Костић, 1919: 61). Половином 1916. године, шеф Просветног одељења

Јован Жујовић саветовао је наставнике да се у току ђачких излета време проводи учећи француски језик, пре свега речник, односно да се језик усваја очигледно, по директној методи и, по могућству, са француским наставником који преноси аутентичан изговор (Архив Србије, ПО: 1/487). Јасно је да су ученици из Србије усвајали француски језик и када је он био, пре свега, средство и када је био циљ. Усвајање језика се одвијало неплански када су ученици одлазили у француске породице, када су се дружили са вршњацима Французима и, уопште, када су се налазили у оним приликама које су захтевале усмено споразумевање. Током тих неколико ратних година, савезништво између Србије и Француске одразило се на свим пољима сарадње, а поготово у области образовања. Тада је, у коауторству, објављено и неколико уџбеника француског као страног језика. Међутим, два имена, два наставника биће нарочито повезана у подухвату који је био усмерен за реализацију у мирнодопском периоду и за развој наставе француског језика у самој Србији (Сџикић, 2012). Били су то професори Етјен Лавал и Светислав Петровић који су својим уџбеницима *Cours de langue française* конципираним за рад по директној методи, тада именованој као *жива метода* (Laval, 1922: 317), допринели да она и званично, путем упутстава Министарства просвете, буде коначно уведена и примењена (Srednjoškolski program, 1920: 19).

4. Закључак

У периоду од 1882. године, када је Вилхелм Фијетор најавио директну (живу) методу, до почетка Првог светског рата, настава страних језика у Србији, а пре свега француског није претрпела никакве промене у погледу методолошке оријентације, иако је стручна јавност била упознавана са новим идејама и токовима у најразвијенијим државама, а истакнути просветни радници, као Богдан Поповић и Павле Мајзнер, настојали да директна метода нађе практичну примену у школама. Укорењеност рада по граматичко-преводној методи била је, ипак врло дубока, у тој мери да озбиљне критике просветних саветника нису биле делотворне. Међутим, тешкоће су се заснивале и на некомпетенцији наставника и, истовремено, немогућности да се припреме за реализацију тако прогресивних идеја и научних достигнућа за које нису били довољно припремљени ни француски наставници. Снажан подстицај за увођење директне методе појавиће се у сасвим контрадикторним околностима, односно током Првог светског рата када је неколико хиљада ученика из Србије у организованим групама избегло у Француску како би тамо наставили школовање. Сусрет и сарадња француских и српских наставника била је плодносна, а нарочито за два наставника, Етјена Лавала и Светислава Петровића који ће серијом уџбеника насловљених *Cours de langue française*, конципираним искључиво за рад по директној методи, допринети да она званично и практично буде уведена у наставу француског језика у Србији 1920 године.

Литература

- Adamović Julije 1892: *Kako treba učiti tuđe jezike ili reforma jezične obuke*, in *Nastavni vjesnik*, Zagreb, I, 1: 35-39.
- Aničić Pavle 1939: *Direktna ili indirektna metoda. Povodom članka „Francuski jezik u 1. razredu od g. Aleksandra Milićevića*, in *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, Beograd, 19, 9: 662-665.
- Anon. 1 1996: *Revision and Recycling*, in *Ressource*, Recanati, 2: 4-9.
- Anon. 2 1996: *Pratique de la programmation neurolinguistique*, in *Ressource*, 3: 8-12.
- Anon. 3 1996: *Comment activer le processus de mémorisation*, in *Ressource*, 4: 4-10.
- Архив Србије 1916: МР - РО, 1916, fasc. 1, р. 487, гаспис од 4. маја.
- Бетген Л. 1908: *Француска настава*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд.
- Germain Claude 1993: *Evolution de l'enseignement des langues: 5000 ans d'histoire*, Paris, CLE International.
- Костић М. 1919: *Српска Виша Трговачка Школа у Ексу*, in *Наставник*, Београд, XXVII: 51-66.
- Laval E[tjen] 1922: *Nastava francuskog jezika po živoj metodi. Praktični saveti*, in *Prosvetni glasnik*, Beograd, 5-6: 317-337.
- Лавал Е. 1924: *Жива метода у настави модерних језика*, in *Просветни гласник*, Београд, 11: 722-740.
- Мајзнер Павле 1901а: *Гуенова метода за учење њуђих језика*, in *Просветни гласник*, Београд, јун: 751-768.
- Мајзнер Павле 1901б: -- , јул: 884-893.
- Мајзнер Павле 1901в: -- , август: 1056-1065.
- Мајзнер Павле 1901г: -- , октобар: 1376-1385.
- Мајзнер Павле 1901д: -- , 11: 1526-1537.
- Milićević Aleksandar 1927: *Govoriti ili prevoditi*, in *Glasnik Profesorskog društva*, Beograd, 8: 457-460.
- Passy Paul 1906: *Petite phonétique comparée des principales langues européennes*, Leipsic et Berlin: Libraire-Editeur Teubner.
- Petrović Ljubomir 1922: *Prilog nastavi francuskog jezika u srednjim školama*, in *Glasnik Profesorskog društva*, Beograd, 1-2: 13-15.
- Половина Пера 1964: *Уџбеници француског језика код Срба до 1914. године*, Београд: Друштво за стране језике и књижевности Србије.
- Поповић Богдан 1932: *Православне јереси у настави страних језика*, in *Чланци и предавања*, Београд: 169-176
- Prosvetni glasnik 1914: *Službeni deo*, Beograd: 334-335.
- Rousselot l'Abbé 1923: *Phonétique expérimentale – Historique et vu d'ensemble* Cours professé au Collège de France: in *Revue bimensuelle des Cours et Conférences*, Paris, 6 : 481-502.
- Srednjoškolski program II* 1920: Beograd.

Сџикић Биљана [2012], *Усвајање сџираног језика у сџецифичном контексту: Француски језик за србофоне у Првом светском рату* [у припреми за публикавање].

Biljana Stikic

L'ENSEIGNEMENT DU FLE EN SERBIE: DEPUIS LA METHODE TRADITIONNELLE JUSQU'A LA METHODE DIRECTE

Résumé

Depuis 1882, l'an où Viëtor a annoncé l'apparition de la méthode directe, jusqu'à la Première Guerre modiale, l'enseignement des langues étrangères en Serbie et, en particulier celui du FLE, n'a vécu aucun changement concernant l'orientation méthodologique, bien que le public serbe ait été au courant d'idées nouvelles qui émergeaient sur l'horizon scientifique occidental. Les habitudes d'un enseignement selon la méthode traditionnelle étaient tellement fortes, si bien que les critiques et remarques n'ont exercé aucune influence positive. De plus, les difficultés reposaient dans le fait que la plupart des enseignants n'étaient pas assez compétents, ni capables pour la maîtrise et la réalisation de ce qu'on appelle à l'époque méthode directe. Cependant, la Grande Guerre renversera cet état des choses. Des milliers d'élèves serbes, accompagnés de leurs enseignants, ont quitté la Serbie pour continuer leur formation en France. La rencontre des enseignants français et serbes a donné naissance à une dizaine de manuels de FLE publiés à cette époque de guerre, mais la rencontre d'Etienne Laval et Svetislav Petrović était particulièrement fructueuse. Leur série de manuels dite *Cours de langue française*, destinée à l'usage dans les établissements scolaires serbes et publiée juste après la Guerre, représente la période d'introduction officielle et pratique de la méthode directe.

Mots-clé : enseignement, langues étrangères, FLE, Serbie, méthode directe, histoire

*Примљен априла 2012.
Прихваћен за штампу јуна 2012.*